

ВЗАЄМОДІЯ ПРАВООХОРОННИХ ТА КОНТРОЛЮЮЧИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

INTERACTION BETWEEN LAW ENFORCEMENT AND REGULATORY AUTHORITIES IN THE FIELD OF ENVIRONMENTAL SAFETY

Яра О.С., д.ю.н., професор,
професор кафедри адміністративного та фінансового права
Національний університет біоресурсів і природокористування України
orcid.org/0000-0002-7245-9158

Улютіна О.А., к.ю.н., доцент,
професор кафедри адміністративного та фінансового права
Національний університет біоресурсів і природокористування України
orcid.org/0000-0003-1982-9911

Калмикова О.В., к.ю.н., професор,
професор кафедри адміністративного та фінансового права
Національний університет біоресурсів і природокористування України
orcid.org/0000-0003-2041-8925

У статті здійснено комплексний аналіз правових та організаційних засад взаємодії правоохоронних і контролюючих органів у сфері забезпечення екологічної безпеки. Акцентовано увагу на ролі органів державного екологічного контролю, правоохоронних органів та органів прокуратури у реалізації державної екологічної політики. Обґрунтовано, що результативність охорони довкілля значною мірою залежить від узгодженості та процесуальної наступності їх діяльності. Визначено місце указаних суб'єктів у системі реагування на екологічні правопорушення. У ході наукового аналізу виявлено основні проблеми міжвідомчої взаємодії контролюючих і правоохоронних органів. До них віднесено фрагментарність нормативно-правового регулювання, недостатній рівень інформаційного обміну та роз'єднаність контрольно-наглядової і правоохоронної стадій реагування. Наголошено, що ці чинники ускладнюють документування екологічної шкоди та своєчасне притягнення винних осіб до юридичної відповідальності. Проаналізовано наслідки нормативної невизначеності для практики досудового розслідування екологічних правопорушень. Обґрунтовано напрями вдосконалення взаємодії правоохоронних і контролюючих органів у сфері забезпечення екологічної безпеки. Першочергове значення надано нормативному закріпленню чіткого алгоритму спільних дій у разі виявлення екологічних правопорушень. Запропоновано посилення інформаційної взаємодії шляхом уніфікації форм обміну даними та використання результатів екологічного моніторингу у правоохоронній діяльності. Наголошено на доцільності процесуального залучення органів державного екологічного контролю на ранніх стадіях досудового розслідування. Зроблено висновок, що взаємодія контролюючих і правоохоронних органів є ключовим елементом системи забезпечення екологічної безпеки. Підкреслено необхідність формування цілісної організаційно-правової системи спільної діяльності зазначених суб'єктів. Орієнтація на процесуальну наступність та використання спеціальних знань розглядається як умова підвищення результативності публічного адміністрування.

Ключові слова: екологічна безпека, правоохоронна діяльність, державний екологічний контроль, Державна екологічна інспекція України, Національна поліція України, органи прокуратури України, екологічні правопорушення, міжвідомча взаємодія.

The article provides a comprehensive analysis of the legal and organizational foundations of interaction between law enforcement and supervisory bodies in the field of environmental safety. Particular attention is paid to the role of state environmental control authorities, law enforcement agencies, and prosecutorial bodies in the implementation of state environmental policy. It is substantiated that the effectiveness of environmental protection largely depends on the coherence and procedural continuity of their activities. The place of these entities within the system of response to environmental offenses is determined. In the course of scientific analysis, the main problems of interagency interaction between supervisory and law enforcement bodies are identified. These include the fragmentation of regulatory and legal regulation, an insufficient level of information exchange, and the separation of supervisory-control and law enforcement stages of response. It is emphasized that these factors complicate the documentation of environmental damage and the timely bringing of responsible persons to legal liability. The consequences of regulatory uncertainty for the practice of pre-trial investigation of environmental offenses are analyzed. Directions for improving interaction between law enforcement and supervisory bodies in the field of environmental safety are substantiated. Priority is given to the normative establishment of a clear algorithm of joint actions in cases of detection of environmental offenses. Strengthening information interaction is proposed through the unification of data exchange formats and the use of environmental monitoring results in law enforcement activities. Emphasis is placed on the expediency of procedural involvement of state environmental control authorities at the early stages of pre-trial investigation. It is concluded that interaction between supervisory and law enforcement bodies is a key element of the environmental safety system. The necessity of forming a comprehensive organizational and legal system of joint activity of these entities is highlighted. Orientation toward procedural continuity and the use of specialized knowledge are considered conditions for increasing the effectiveness of public administration.

Key words: environmental safety, law enforcement activity, state environmental control, State Environmental Inspectorate of Ukraine, National Police of Ukraine, prosecutor's office, environmental offenses Ukraine, interagency interaction.

Постановка проблеми. Забезпечення екологічної безпеки в сучасних умовах є складним багаторівневим процесом, що потребує узгодженої діяльності органів державного екологічного контролю, насамперед Державна екологічна інспекція України та її територіальних органів, Національна поліція України та органи прокуратури Укра-

їни, які здійснюють процесуальне керівництво та підтримання публічного обвинувачення у справах про екологічні правопорушення.

Реалізація державної екологічної політики, зокрема в частині виявлення, фіксації та припинення порушень природоохоронного законодавства, а також притягнення

винних осіб до юридичної відповідальності, безпосередньо залежить від ефективності міжвідомчої взаємодії між Державною екологічною інспекцією України, органами досудового розслідування Національною поліцією України та органами прокуратури України, які забезпечують процесуальний супровід відповідних проваджень.

Водночас практика засвідчує, що взаємодія між зазначеними суб'єктами у сфері забезпечення екологічної безпеки залишається недостатньо ефективною. Державна екологічна інспекція України здійснює перевірки та наглядові заходи, фіксує факти порушень природоохоронного законодавства та завдану довіллю шкоду, однак результати такої діяльності не завжди своєчасно та належним чином інтегруються у діяльність органів досудового розслідування Національної поліції України та не набувають належного процесуального значення у кримінальних провадженнях про екологічні правопорушення.

За таких умов ускладнюється досудове розслідування екологічних правопорушень, знижується ефективність доказування, а також обмежуються можливості реального відшкодування екологічних збитків, завданих державі та територіальним громадам.

Суттєвим чинником зазначеної проблеми є неузгодженість нормативно-правового регулювання взаємодії між Державною екологічною інспекцією України, Національною поліцією України та органами прокуратури України. Чинне законодавство переважно зосереджене на визначенні повноважень кожного з цих органів окремо, не формуючи цілісного механізму міжвідомчої координації у сфері забезпечення екологічної безпеки.

Відсутність чітко закріплених процедур обміну інформацією, спільного планування заходів та розподілу відповідальності між органами державного екологічного контролю і правоохоронними органами призводить як до дублювання функцій, так і до виникнення прогалин у системі державного реагування на екологічні загрози.

Зазначені проблеми набувають особливої актуальності в умовах зростання екологічних ризиків, інтенсифікації господарської діяльності та ускладнення характеру екологічної шкоди. За таких обставин недостатній рівень взаємодії між Державною екологічною інспекцією України, Національною поліцією України та органами прокуратури України не лише знижує результативність державного екологічного контролю та правоохоронного реагування, а й створює загрозу реалізації конституційного права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

Аналіз останніх досліджень. У науковій літературі проблема взаємодії правоохоронних і контролюючих органів у сфері забезпечення екологічної безпеки досліджується фрагментарно, що зумовлено різним предметним фокусом відповідних наукових праць. Значна частина досліджень присвячена загальним питанням державного екологічного контролю або кримінально-правового захисту довкілля, тоді як механізми міжвідомчої взаємодії між органами державного екологічного контролю та правоохоронними органами залишаються недостатньо систематизованими.

Так, у працях А. М. Нечитайленка та В. В. Нечитайленка основну увагу приділено діяльності Державної екологічної інспекції України як ключового суб'єкта державного екологічного контролю, зокрема в частині виявлення порушень природоохоронного законодавства та передання відповідних матеріалів до органів досудового розслідування Національної поліції України. Водночас автори наголошують, що чинне законодавство не забезпечує належного нормативного закріплення порядку такої передачі та не визначає процесуального значення матеріалів екологічного контролю у кримінальних провадженнях про екологічні правопорушення [1, с. 34–36]. Це підтверджує наявність нормативного розриву між контрольною та правоохоронною стадіями реагування.

В адміністративно-правових дослідженнях І. М. Компанієць акцентує увагу на організаційній роз'єднаності діяльності суб'єктів публічної влади у сфері охорони довкілля, зокрема на відсутності належної координації між органами державного екологічного контролю та правоохоронними органами, що здійснюють досудове розслідування екологічних правопорушень [2, с. 112–114]. Автор обґрунтовує необхідність формування узгоджених організаційно-правових механізмів взаємодії, що корелює з проблематикою даного дослідження.

У межах кримінально-правового підходу М. О. Романюк звертає увагу на недостатнє використання спеціальних знань та інформаційних ресурсів органів державного екологічного контролю, зокрема Державної екологічної інспекції України, у діяльності органів досудового розслідування. На думку автора, така ситуація ускладнює доказування у справах про екологічні правопорушення та негативно впливає на ефективність правоохоронного реагування [3, с. 89–91].

Разом із тим аналіз наукових джерел свідчить, що більшість досліджень зосереджується або на контрольній складовій забезпечення екологічної безпеки, або на кримінально-правових аспектах відповідальності за екологічні правопорушення, без комплексного розгляду взаємодії між Державною екологічною інспекцією України, Національною поліцією України та органами прокуратури як цілісного механізму державного реагування.

Отже, на підставі аналізу вітчизняних наукових праць можна констатувати наявність значного наукового доробку з окремих аспектів діяльності контролюючих і правоохоронних органів у сфері охорони довкілля. Водночас відсутнє комплексне дослідження, у межах якого взаємодія органів державного екологічного контролю та правоохоронних органів розглядалася б як системоутворюючий елемент механізму забезпечення екологічної безпеки, що зумовлює актуальність і наукову новизну даної статті.

Метою статті є наукове обґрунтування правових та організаційних засад взаємодії органів державного екологічного контролю, насамперед Державна екологічна інспекція України та правоохоронних органів, зокрема Національна поліція України і Органи прокуратури України, у сфері забезпечення екологічної безпеки шляхом аналізу чинного законодавства України, практики його застосування та виявлення системних проблем міжвідомчої координації, а також визначення напрямів удосконалення такої взаємодії з позицій правоохоронної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення екологічної безпеки в Україні має конституційно закріплений характер і належить до пріоритетних функцій держави. Відповідно до статті 16 Конституції України держава зобов'язана забезпечувати екологічну безпеку та підтримувати екологічну рівновагу на своїй території, що зумовлює необхідність комплексного підходу до реалізації державної екологічної політики [4]. Реалізація зазначених конституційних приписів покладається на систему спеціально уповноважених суб'єктів, діяльність яких охоплює як контрольну, так і правоохоронну складові забезпечення екологічної безпеки.

Ключову роль у реалізації функції державного екологічного контролю відіграє Державна екологічна інспекція України та її територіальні органи, які відповідно до законодавства уповноважені здійснювати перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства, фіксувати факти екологічних правопорушень і визначати розмір заподіяної довіллю шкоди [5]. Саме результати діяльності цих органів формують первинну інформаційну та доказову основу для подальшого державного реагування на екологічні загрози.

Разом із тим у випадках, коли виявлені порушення природоохоронного законодавства містять ознаки адмі-

ністративних або кримінальних правопорушень, забезпечення ефективного реагування переходить у площину правоохоронної діяльності. На цьому етапі ключовими суб'єктами виступають Національна поліція України, яка здійснює досудове розслідування екологічних правопорушень відповідно до вимог Кримінального процесуального кодексу України, а також органи прокуратури України, що забезпечують процесуальне керівництво відповідними кримінальними провадженнями та підтримання публічного обвинувачення в суді [6].

Нормативною основою діяльності зазначених суб'єктів є, зокрема, Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», який визначає загальні засади державного екологічного контролю та систему органів, відповідальних за охорону довкілля [5]. Водночас аналіз положень цього Закону свідчить, що законодавець зосереджує основну увагу на регламентації контрольних і наглядових повноважень Державної екологічної інспекції України, залишаючи питання взаємодії з Національною поліцією України та органами прокуратури недостатньо врегульованими.

У результаті нормативно-правові засади взаємодії між органами державного екологічного контролю та правоохоронними органами мають фрагментарний характер, що негативно впливає на послідовність переходу від виявлення екологічного правопорушення до реалізації ефективного правоохоронного реагування [1, с. 35–36].

Нормативно-правові засади взаємодії між органами державного екологічного контролю та правоохоронними органами визначають загальні рамки їх діяльності, однак реальна ефективність забезпечення екологічної безпеки значною мірою залежить від організаційно-правового механізму такої взаємодії. Саме на цьому рівні відбувається трансформація правових приписів у практичні управлінські та процесуальні дії, спрямовані на виявлення, припинення та розслідування екологічних правопорушень.

Аналіз повноважень Державної екологічної інспекції України свідчить, що її діяльність має переважно превентивно-контрольний характер і спрямована на виявлення порушень природоохоронного законодавства, фіксацію екологічної шкоди та застосування заходів адміністративного впливу [1, с. 34–36; 5]. Водночас реалізація зазначених повноважень не передбачає самостійного завершення процесу державного реагування у випадках, коли виявлені порушення виходять за межі адміністративної відповідальності, що зумовлює об'єктивну необхідність залучення правоохоронних органів.

У таких випадках ключову роль відіграють Національна поліція України як орган досудового розслідування екологічних правопорушень та органи прокуратури України, які здійснюють процесуальне керівництво відповідними кримінальними провадженнями [6]. Проте відсутність чітко визначеного організаційно-правового механізму інтеграції матеріалів, сформованих Державною екологічною інспекцією України, у процесуальну діяльність Національної поліції України істотно знижує їх доказове значення [3, с. 89–91].

Особливістю екологічних правопорушень є складність встановлення причинно-наслідкових зв'язків між протиправними діями та заподіяною довкіллі шкодою. Це зумовлює необхідність використання спеціальних знань, результатів експертних досліджень і даних екологічного моніторингу, які перебувають у розпорядженні органів державного екологічного контролю, насамперед Державної екологічної інспекції України [2, с. 112–114]. За відсутності налагодженого механізму взаємодії Національна поліція України змушена або дублювати окремі контрольні дії, або залучати представників контролюючих органів ситуативно, що негативно впливає на оперативність та результативність розслідування екологічних правопорушень.

Окремої уваги потребує проблема інформаційної взаємодії між Державною екологічною інспекцією України, Національною поліцією України та органами прокуратури. Чинне законодавство не містить уніфікованих вимог щодо порядку, строків і форм обміну інформацією, що призводить до фрагментації інформаційних потоків та ускладнює своєчасне реагування на екологічні загрози [1, с. 36–37].

На нашу думку, організаційно-правовий механізм взаємодії органів державного екологічного контролю та правоохоронних органів доцільно розглядати як безперервний процес, що охоплює стадії виявлення екологічного правопорушення Державною екологічною інспекцією України, передавання матеріалів до органів досудового розслідування Національної поліції України, процесуального супроводу органами прокуратури притягнення винних осіб до юридичної відповідальності. Відсутність узгодженості між цими стадіями призводить до зниження ефективності державного реагування у сфері забезпечення екологічної безпеки.

Проведений аналіз нормативно-правових та організаційно-правових засад взаємодії органів державного екологічного контролю та правоохоронних органів дає підстави констатувати наявність комплексу системних проблем, що перешкоджають формуванню цілісного механізму забезпечення екологічної безпеки. Зазначені проблеми мають структурний характер і зумовлені як недоліками правового регулювання, так і особливостями практичної реалізації повноважень відповідних суб'єктів.

Першою системною проблемою є відсутність нормативно закріпленого алгоритму взаємодії між Державною екологічною інспекцією України та Національною поліцією України у разі виявлення екологічних правопорушень. Чинне законодавство визначає компетенцію кожного з цих органів окремо, однак не встановлює послідовності їх дій у межах єдиного процесу державного реагування. У результаті передавання матеріалів екологічного контролю до органів досудового розслідування здійснюється без уніфікованих процедур і значною мірою залежить від ситуативних управлінських рішень [1, с. 35–36].

Другою проблемою є обмежена інтеграція результатів державного екологічного контролю у правоохоронну діяльність. Матеріали перевірок, акти фіксації екологічної шкоди та дані екологічного моніторингу, які формуються Державною екологічною інспекцією України, не завжди визнаються органами досудового розслідування Національної поліції України як належна і допустима доказова база. Це зумовлено невизначеністю їх процесуального статусу в межах кримінального провадження, що призводить до повторного збору доказів та затягування строків розслідування [3, с. 89–91].

Третьою проблемою є недостатній рівень інформаційної взаємодії між Державною екологічною інспекцією України, Національною поліцією України та Органами прокуратури України. Відсутність уніфікованих каналів обміну інформацією, єдиних електронних ресурсів і стандартизованих форм документування екологічної шкоди ускладнює своєчасне реагування на екологічні загрози та негативно впливає на узгодженість діяльності зазначених суб'єктів [1, с. 36–37].

Четвертою системною проблемою є процесуальна роз'єднаність контрольної та правоохоронної діяльності. Державна екологічна інспекція України залучається до кримінальних проваджень переважно епізодично, як джерело спеціальних знань або експертної інформації, тоді як її системна участь на ранніх стадіях досудового розслідування законодавством чітко не передбачена. Це ускладнює своєчасне документування екологічної шкоди та встановлення причинно-наслідкових зв'язків між протиправними діями і їх наслідками, що є ключовим для доведення вини у справах про екологічні правопорушення [2, с. 112–114].

У системі зазначені проблеми свідчать про те, що взаємодія між органами державного екологічного контролю, Національною поліцією України та органами прокуратури залишається інституційно та процесуально незавершеною. Вона не забезпечує логічного й послідовного переходу від виявлення екологічного правопорушення до реалізації ефективного правоохоронного реагування, що знижує результативність державної політики у сфері охорони довкілля та створює додаткові ризики для екологічної безпеки.

Виявлені у ході дослідження проблеми нормативного та організаційно-правового характеру свідчать про необхідність системного вдосконалення взаємодії між органами державного екологічного контролю та правоохоронними органами у сфері забезпечення екологічної безпеки. Таке вдосконалення доцільно розглядати не як механічне розширення повноважень окремих суб'єктів, а як формування узгодженого механізму їх спільної діяльності у межах єдиного процесу державного реагування.

Першим напрямом удосконалення є нормативне закріплення алгоритму взаємодії між Державною екологічною інспекцією України та Національною поліцією України у разі виявлення екологічних правопорушень. Такий алгоритм має визначати послідовність дій зазначених органів, порядок і строки передавання матеріалів державного екологічного контролю, а також їх процесуальний статус у межах адміністративного та кримінального провадження. Запровадження чітких процедур дозволить усунути нормативний розрив між контрольною та правоохоронною стадіями реагування.

Другим напрямом є інституційне посилення інформаційної взаємодії між Державною екологічною інспекцією України, Національною поліцією України та Органом прокуратури України. Йдеться про формування уніфікованих каналів обміну інформацією, стандартизованих форм документування екологічної шкоди та використання результатів екологічного моніторингу у правоохоронній діяльності. Такий підхід сприятиме підвищенню оперативності реагування на екологічні загрози та мінімізації втрат доказової інформації.

Третім напрямом удосконалення є процесуальне залучення органів державного екологічного контролю на ранніх

стадіях досудового розслідування. Системна участь Державною екологічною інспекцією України у кримінальних провадженнях про екологічні правопорушення дозволить ефективніше використовувати спеціальні знання та експертний потенціал контролюючих органів для документування екологічної шкоди та встановлення причинно-наслідкових зв'язків між протиправними діями і їх наслідками.

На нашу думку, реалізація зазначених напрямів удосконалення створить передумови для формування цілісного організаційно-правового механізму взаємодії між Державною екологічною інспекцією України, Національною поліцією України та органами прокуратури України, орієнтованого не лише на реагування на вже вчинені екологічні правопорушення, а й на посилення превентивної складової правоохоронної діяльності у сфері охорони довкілля.

Висновки. Взаємодія органів державного екологічного контролю та правоохоронних органів є необхідною умовою забезпечення належного рівня екологічної безпеки та реалізації державної екологічної політики. Стан такої взаємодії в Україні свідчить про її фрагментарність і відсутність цілісного організаційно-правового механізму, здатного забезпечити послідовний перехід від виявлення екологічного правопорушення до реалізації ефективного правоохоронного реагування.

Сучасна практика координації між контролюючими та правоохоронними суб'єктами характеризується нормативною невизначеністю процедур спільних дій, недостатньою інтеграцією результатів державного екологічного контролю у правоохоронну діяльність, а також обмеженням рівнем інформаційної взаємодії. Це негативно позначається на ефективності документування екологічної шкоди та притягнення винних осіб до юридичної відповідальності.

Узгодження діяльності контролюючих і правоохоронних органів доцільно розглядати як елемент системи забезпечення екологічної безпеки, що потребує подальшого нормативного та організаційного вдосконалення. Орієнтація на процесуальну наступність, використання спеціальних знань та посилення превентивної складової правоохоронної діяльності створює передумови для підвищення результативності державного реагування у сфері охорони довкілля.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нечитайленко А. М., Нечитайленко В. В. Взаємодія органів екологічного контролю з правоохоронними органами у сфері охорони довкілля. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 34–38. URL: <https://www.researchgate.net/publication/349854401>
2. Компанієць І. М. Адміністративно-правові проблеми взаємодії правоохоронних і контролюючих органів. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. Серія «Право». 2020. Вип. 32. С. 110–116. URL: <https://journals.hnpu.edu.ua/index.php/law/article/view/3761/3833>
3. Романюк М. О. Протидія екологічній злочинності в системі правоохоронної діяльності України. *Підприємництво, господарство і право*. 2022. № 9. С. 87–92. URL: <https://pgp-journal.kiev.ua/archive/2022/9/15.pdf>
4. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
5. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

Дата першого надходження рукопису до видання: 22.11.2025
 Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 16.12.2025
 Дата публікації: 30.12.2025